

Španijo ter bil zaradi tega v neki kritiki obdolžen, da sem jo boljše viziral. Pozneje se nam je priključil še Bojan Stupica. Polno je spominov na tiste čase, ko se ti je tudi zgodilo, da si bil na primer po drugi predstavi »Milijon težav« V. Katajeva aretiran itd. Podobnih policijskih presenečenj je bilo več. Potrebno je bilo veliko duhovitosti, potrpežljivosti in iznajdljivosti, da si mogel izraziti vsaj del tega, kar si hotel in kar je bilo potrebno, ker so na vseh straneh budno prežali na nas, razvoja pa vendarle niso mogli več ustaviti. Težko pa ni bilo le pisanje, marveč tudi urednikovanje, kar sem skušal najbolj pri »Književnosti«, saj je moral urednik poleg drugih skrbi in težav kriti pred policijo in državnim pravdništvom vse psevdonime. Tudi precejšnja požrtvovalnost je bila potrebna, saj ni nihče dobival nobenega honorarja za svoje sodelovanje, ker še stroškov za tisk nismo krili. Da bi nas policija takoj ne prijela, ni imela prva številka »Književnosti« nobenega programatičnega uvodnika, pač pa smo namesto njega objavili v prevodu B. Ziherla Gorkega pesem v prozi »Človek«, v kateri je še danes povedano vse tisto, kar je literarna socialnorevolucionarna avantgarda čutila in izpovedovala na vseh koncih in krajih sveta. Po prvi vojni je izšla v Nemčiji antologija revolucionarne lirike pod značilnim naslovom »Tovariši človeštva« (tudi Srečko Kosovel jo je prebiral) — ime, ki bi ga bilo mogoče prenesti tudi na naše gibanje takrat in na vse naše delo, saj je šlo in še zmeraj gre za revolucionarni socialistični humanizem, ki ga ni težko odkriti v takratni naši liriki, dramatik in prozi. Umetniško delo je bilo pomemben sestavni del vsega gibanja in je z legalnimi sredstvi, kolikor se je pač dalo, šlo vzporedno in povezano s političnim delom ilegalne Komunistične partije.

Tone Seliškar

ZAKAJ SEM POSTAL SOCIALNI PESNIK

Moj oče je bil strojevodja na železnici. Izredno je ljubil lepo branje in je bil naročen na vse napredne slovenske časopise in revije. Kupil je vsako novo slovensko knjigo. Bil je po srcu in značaju nad vse dober, plemenit človek, jaz pa sem bil izredno ponosen, da je moj oče vodil orjaško lokomotivo, in po njegovem delu sem spoznaval ustvarjalno veličino delavskih rok. Po očetovi strani se mi je že doma na stežaj odpirala lepa knjiga in po očetovi strani se mi je na široko odprl delovni človek, ki me je kot rudar v Trbovljah (leta 1920) popolnoma in vsega osvojil. Ko sem prišel v Trbovlje, sem bil star 20 let. Pesmi sem pisal že s petnajstim letom. Moje prve mladostne pesmi niso bile pesmi mojih osebnih srčnih bolečin, temveč žgoč notranji protest proti vojni, proti Avstriji in proti izkoriščevalcem človeškega rodu vseh vrst. Silen revolucionaren razmah delavskega razreda po prvi svetovni vojni, plamen oktobrske revolucije in revolucionarna dejanja jugoslovanskega proletariata, zmagovit pohod Komunistične partije, preganjanje, ilegala, ječe, strašna gospodarska kriza, vse to je terjalo od pesnika, prav tako brezpravnega proletarca, da je potisnil svoje osebne tegobe na dno svojega srca in postal glasnik delovnih množic, ki so si v neustrašnih bojih krčile pot iz ponižanja in zatiranja k lepšemu življenju.

Ko sem leta 1919 maturiral na ljubljanskem učiteljsišču, sem strahotno malo poznal svet književnosti. Pouk med vojno je bil mnogokrat pretrgan,

učni program učiteljišča pa je bil, kar se tega tiče, sramotno skop. Morda se bo zdela tale moja izjava dokaj čudna: v tistih letih sem strastno prebiral starega ameriškega pesnika Walta Whitmana, zlasti njegovo pesniško zbirko »Leaves of Grass« (Travne bilke), zaradi njegovega prostega verza in zaradi silno močne pesniške izraznosti glede na človeka in na zemljo. Kasneje so postali moji najljubši avtorji Barbusse, Gorki, oba Sinclaira, stari ruski pisatelji nasploh, Cervantes, Solohov, Romain Rolland, Andrić, Prežihov Voranc... »Don Kihota« prebiram že trideset let, če se hočem naužiti poduhovljenega smeha, a Rolandov »Miklavž Breugnon« mi je že leta in leta vedno pri roki, če se hočem opojiti z veliko človeško človečnostjo iz brušene čaše umetne besede. Napisal sem tri pesniške zbirke: »Trbovlje« (1923), »Pesmi pričakovanja« (1937) in »V naročju domovine — partizanske pesmi«. Nekje sem dejal o svojih proletarskih pesniških tvorbah takole: Z osvoboditvijo je bila pravzaprav moja pesniška sla z velikim zadoščenjem potešena. Tu tiči tudi odgovor na vprašanje, zakaj sem kot pesnik utihnil. Moj pesniški izraz, ki mu je bila vsebina izkoriščen, ponižan in razžaljen človek, ni več prikladen za novega, svobodnega človeka in njegovo življenjsko vsebino. Svojo bojno pesniško sekuro sem zazidal v slavolok Zmage ljudske revolucije našega človeka. S tem pa ni rečeno, da me sedanja stvarnost ne privlači. Toda ali je še čas zame, da bom za to novo našo stvarnost našel primeren oblikovalen izraz?

Da se povrnem za štirideset let nazaj! Kot sem dejal, je takratni pesnik svoje osebne bolečine zaprl na dno srca, kajti želja in volja množic je bila močnejša in, kajpak, nujnejša od enega samega človeka. *Umetnik je takrat postal orožje množice.* Čeprav so bile mnoge pesmi takratnega časa programske, nič za to! Z erotičnimi soneti se nisi mogel upirati Glavnjači! Pesmi so svoj uspeh dosegle in ni mi žal, da sem bil kot pesnik tudi bojevnik vseh ponižanih in zatiranih in da tistega življenja nisem živel zaman. Ne smatram se za velikega pesnika, ne, ne; bil sem preprost, neznaten vojščak Komunističnega manifesta; bil sem pesnik, ki se je izpel z bojnimi gesli partizanskih brigad; bil sem s svojo pesmijo tam, kjer smo bojevali svoj poslednji odločilni boj. Vojščakom je bila moja pesem všeč in to mi je za pesniško delo največje priznanje in zadoščenje.

Alfonz Gspan

VINKU KOŠAKU ZA SPOMIN

Ni se mi doslej še ponudila priložnost, da bi predragemu, nepozabnemu Vinku Košaku napisal nekaj spominskih besed. Že zaradi dolgoletnega sodelovanja in posebej zaradi njegovih zmerom novih dokazov zvestobe in nesebičnosti, zaradi brezpogojne odkritosti, zaradi vroče ljubezni do domovine in do delovnega človeka, ki je bila tako živa, da jo je bil pripravljen potrditi tudi s krvjo, zaradi njegove neomajne vere v napredek bi bil to že zdavnaj dolžan storiti. A ko bi mu povedal, koliko drobnih reči me je oviralo, da se za take vrstice nisem mogel doslej zbrati, bi me, kakor me je vselej, razumel in mi tudi odpustil.

Za tale tihi pogovor z njim — sedemnajst let že mineva, odkar sva se resnično zadnjič pogovarjala — sem vzel iz predala njegovo fotografijo in jo ogledujem. Naredil jo je kaj vem kdo malo pred zadnjo vojsko na nekem izletu.